

Långsiktig och behovsanpassad yrkesutbildning för vuxna

Svenskt Näringslivs perspektiv

Maj 2023

Förord

En väl fungerande yrkesutbildning för vuxna är av stor vikt för näringslivets kompetensförsörjning. Yrkesutbildning på gymnasial nivå är den utbildningsnivå som flest företag efterfrågar. Yrkesutbildningen för vuxna på gymnasial nivå är en viktig utbildningsform för individer som vill etablera sig på arbetsmarknaden eller för de som vill byta yrkesbana. För att systemet för yrkesvux bättre ska svara mot efterfrågan och arbetslivets behov krävs reformer.

I denna promemoria kommer vi att fokusera på yrkesutbildning för vuxna inom ramen för regional yrkesinriktad vuxenutbildning, yrkesvux. Svenskt Näringsliv har identifierat en rad utmaningar och utvecklingsområden för att utbildningsformen ska bli mer effektiv och ändamålsenlig.

Därför är Svenskt Näringsliv glada att det pågår en statlig utredning med uppdrag att se över systemet för yrkesvux, *Långsiktig och behovsanpassad yrkesutbildning för vuxna (U2022:05)*, även kallad *Yrkesvuxutredningen*.

I promemorian *Yrkesvux som jobbmotor*¹ beskrivs en rad reformer som syftar till att skapa ett bättre system för yrkesvux – ett system som säkerställer näringslivets inflytande över yrkesutbildningen, breddar utbildningsutbudet samt stärker attraktiviteten och kvaliteten på yrkesvuxutbildning. Reformförslagen innehåller en ny modell för yrkesvux som ger ökad långsiktighet och stärkta förutsättningar att de medel som avsätts för statsbidraget för yrkesvux kommer till användning och leder till att individer rustas med de kompetenser arbetslivet efterfrågar. Allt för att öka tillgången på yrkesutbildad personal.

Denna promemoria beskriver Svenskt Näringslivs syn på yrkesvuxutbildning – vilka utmaningar som finns, hur yrkesvux kan stärkas som kompetensförsörjare till näringslivet och ger medskick till Yrkesvuxutredningens arbete.

Hanna Cederqvist
Svenskt Näringsliv

¹ Svenskt Näringsliv, 2022b.

Innehåll

Förord	2
Innehåll	3
1. Inledning	4
1.1 Hur ser det ut idag?	4
1.2 Etableringsstatus för komvuxelever	5
1.3 Inriktningar inom yrkesinriktad kommunal vuxenutbildning	6
1.4 Fördelning av inriktningar på regionnivå	7
1.5 Reformer behövs	8
2. Viktiga ingångsvärden för Svenskt Näringsliv	10
2.1 Ansvar = inflytande, engagemang, attraktivitet och anställningsbarhet	10
2.2 Komvux och yrkesvux har olika syften och fokus	10
2.3 Stärkt inflytande och engagemang – Branschmodellen	11
2.4 Stärkt tillgång och tillgänglighet	12
2.5 Arbetsmarknadens kompetensbehov i fokus	13
2.6 Fler vägar för initiativ till utbildning	14
3. Viktiga delar i direktiven	15
3.1 Flexiblare villkor för statsbidraget – ny modell för yrkesvux	15
3.2 Antagning och urvalskriterier	16
3.3 Kombinera anställning och utbildning – riktig lärling	16
3.4 Stärkt långsiktighet	17
3.5 Säkerställt ansvar och inflytande från näringslivet	17
4. Slutord	19
5. Referenser	20

1. Inledning

1.1 Hur ser det ut idag?

Kompetensbristen är näringslivets allra största tillväxthinder. Framtidens arbetsmarknad kommer att kräva fler yrkesutbildade individer. Näringslivets kompetensförsörjning är avgörande för Sveriges konkurrenskraft och vårt gemensamma välbefinnande. Under en följd av år har det dock blivit allt svårare för svenska företag att rekrytera medarbetare. Sju av tio företag har svårt att hitta rätt kompetens. Och tre av tio rekryteringsförsök misslyckas helt, trots en hög arbetslöshet².

Den utbildningsbakgrund som företagen efterfrågar mest är gymnasial yrkesutbildning – alltså medarbetare som är yrkesutbildade i gymnasieskolan eller inom den kommunala vuxenutbildningen. Hälften av företagen efterfrågar individer med denna utbildningsnivå.³

Tyvärr läser för få gymnasieelever ett yrkesprogram. Andelen elever på de nationella programmen som läser en yrkesutbildning har sjunkit från cirka 45 procent läsåret 2008/2009 till 32 procent läsåret 2021/2022. Och trenden är fallande⁴. I en jämförande studie som gjordes av Svenskt Näringsliv, där vi tittade på sju andra länder, har Sverige lägst andel som väljer yrkesutbildning. Detta trots att gymnasialt yrkesutbildade alltså är mycket efterfrågade på arbetsmarknaden, med mycket goda jobbopportuniteter för de som tar examen.⁵

Svenskt Näringsliv har gjort analyser om framtidens arbetsmarknad för yrkesutbildade med utgångspunkt i officiell statistik och prognoser från Statistiska centralbyrån (SCB). Slutsatserna är alarmerande och 2035 kommer Sverige sakna 290 000 yrkesutbildade. Dessutom riskerar stora grupper unga med fel utbildning att hamna i arbetslöshet. För att förbättra matchningen på arbetsmarknaden och möta kompetensbehovet – inom både privat och offentlig sektor – måste vi gå från att 30 procent av en årskull går en yrkesutbildning till att 40 procent av en årskull tar examen från en yrkesutbildning. Antalet elever som går år tre på en gymnasial yrkesutbildning ett givet år mellan 2020 och 2035 måste öka med drygt 18 000.⁶

Fler elever bör välja en yrkesutbildning inom gymnasieskolan. Dessutom behöver tillgången till yrkesutbildning för vuxna på gymnasial nivå öka. Tillgången till utbildningar inom ramen för regional yrkesinriktad utbildning för vuxna, yrkesvux, behöver stärkas. Därutöver behöver utbudet inom yrkesvux breddas och kvaliteten stärkas för att möta näringslivets behov av kompetens och omställning samt ge individen goda chanser till jobb.

En situation där nästan 300 000 yrkesutbildade saknas skulle få mycket stora konsekvenser för näringslivet, med lägre tillväxt och minskade skatteintäkter som följd. Produktionsbortfallet, som blir ett resultat av kompetensbristen, beräknas kosta det svenska samhället 2,8 miljarder kronor – i veckan. För perioden 2021 till 2035 handlar det om 990 miljarder – i snitt 66 miljarder per år. I praktiken tillåter inte näringslivet ett sådant bortfall: företagen försöker kompensera med internutbildningar av olika slag. De direkta kostnaderna för detta beräknas till mellan 6,7 och 13,4 miljarder kronor, för 2021–2035. Till detta kommer kostnaden för

² Svenskt Näringsliv, 2021a.

³ Ibid.

⁴ Svenskt Näringsliv, 2020a.

⁵ Svenskt Näringsliv, 2021b.

⁶ Svenskt Näringsliv, 2020a.

Fakta om yrkesvux

Inom den kommunala vuxenutbildningen erbjuds yrkesutbildning. Delar av denna är statsbidragsfinansierad inom ramen för regional yrkesinriktad utbildning för vuxna, yrkesvux. Yrkesvux består av 5 delar:

- yrkesvux
- yrkesvux, kombinationsutbildning
- lärlingsvux
- lärlingsvux, kombinationsutbildning
- yrkesförutbildning.

Förordningen för yrkesvux (2016:937).

produktionsbortfallet under utbildningstiden, som uppskattats till mellan 44,7 och 89,5 miljarder kronor under samma period.⁷

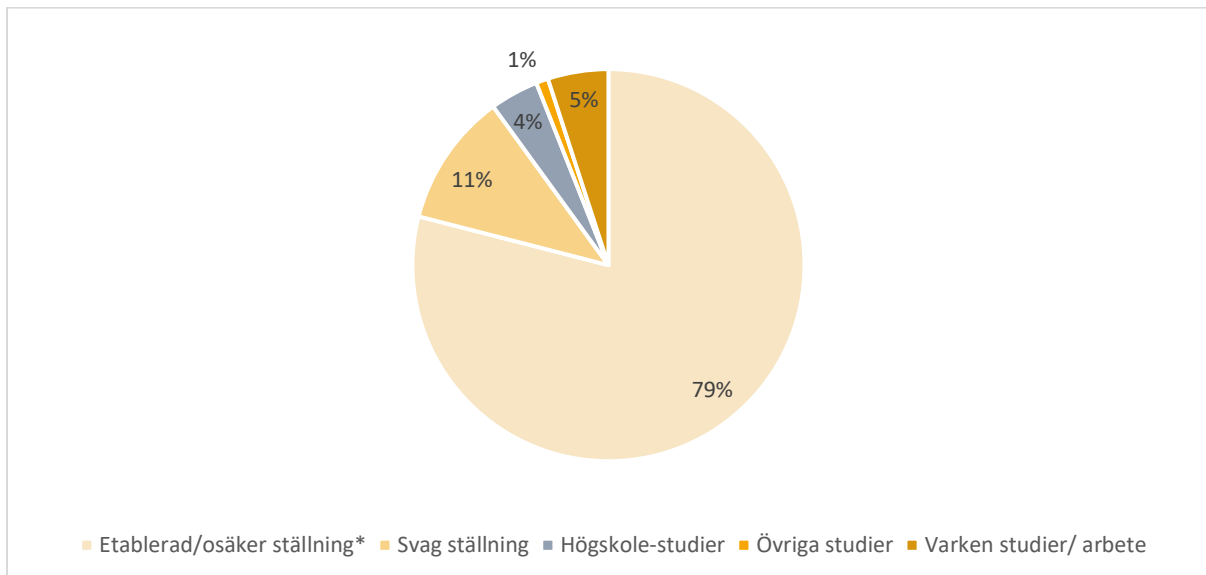
Utbudet inom den yrkesinriktade vuxenutbildningen behöver användas för att kompensera för bristerna i matchning mellan utbildningsutbudet i gymnasieskolan och arbetsmarknadens behov av kompetens. Utöver företagets kompetensbehov finns det goda möjligheter att använda yrkesvux för att stärka det livslånga lärandet och ge individer en möjlighet till yrkesväxling. Yrkesvux är, och kan i större utsträckning bli, viktig för kompetensförsörjningen. Tyvärr utgör dagens urvalsregler hinder för kommuner som även vill erbjuda utbildningssatsningar till de redan etablerade på arbetsmarknaden. Detta trots att kommunerna förra året skickade tillbaka delar av statsbidraget, som motsvarade 12 000 platser. Dessutom finns det begränsningar för sökande och huvudmannaskap samt en kortsiktighet i finansieringen som försvårar möjligheterna att fullt nyttja utbildningsformens potential. Det gör att både företagets kompetensförsörjning och individernas möjligheter på arbetsmarknaden blir lidande.

1.2 Etableringsstatus för komvuxelever

Etableringsstatusen för de elever som har gått yrkesinriktade utbildningar på komvux liknar den för elever som har gått gymnasiala yrkesprogram, som framgår av figur 1. För elevkullen som 2015 avslutade en yrkesinriktad komvuxutbildning om minst 800 poäng, är andelen elever med etablerad eller osäker ställning två år senare i genomsnitt 79 procent.⁸

Det nya omställningssystemet kommer öka behovet av yrkesutbildning för yrkesverksamma inom ramen för yrkesvux. Detta kommer tillsammans med de strukturella förändringarna på arbetsmarknaden att ställa stora krav på tillgång, flexibilitet och ett brett utbud av utbildning inom yrkesvux – ett utbud som både är relevant och efterfrågat av näringslivet.

Figur 1: Etableringsstatus 2017 av elevgrupp som avslutade komvuxstudier med yrkesinriktning om minst 800 poäng 2015.

Kommentar: Svenskt Näringsliv, 2020a.

⁷ Svenskt Näringsliv, 2021c.

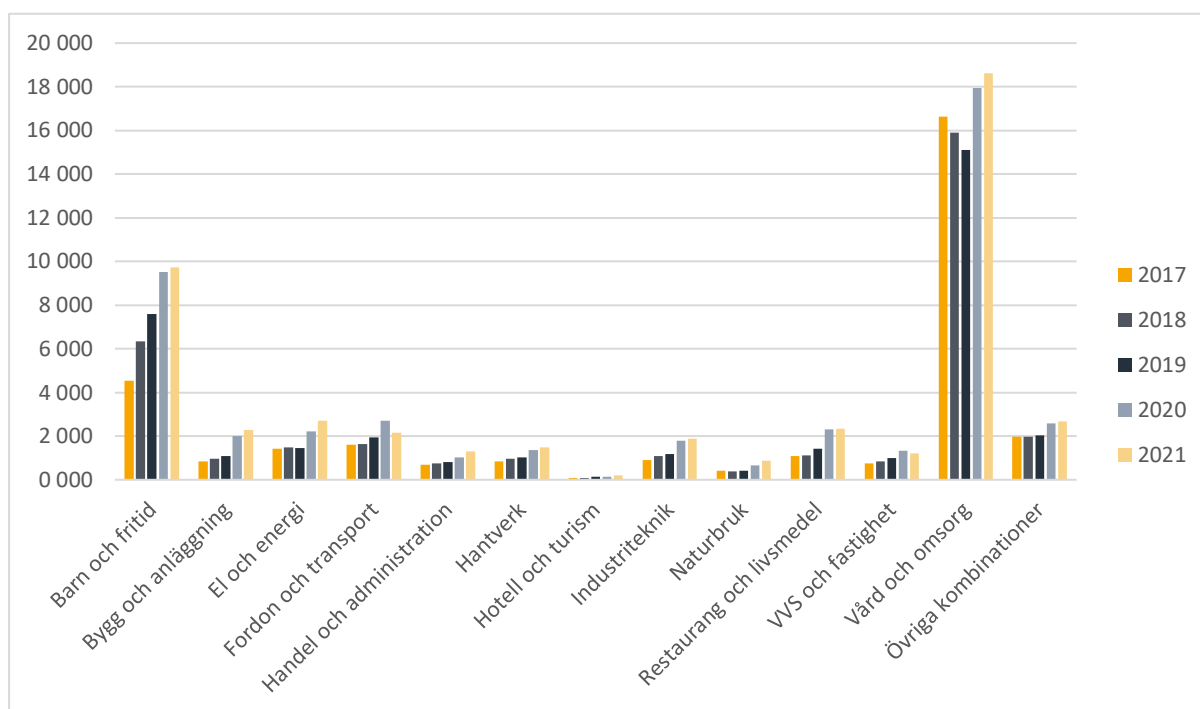
⁸ Svenskt Näringsliv, 2020a.

1.3 Inriktningar inom yrkesinriktad kommunal vuxenutbildning

Idag dimensionerar många kommuner yrkesutbildningen inom komvux, inklusive yrkesvux, utifrån kommunens egna kompetensbehov. Detta leder till att många av de utbildningar som näringslivet efterfrågar inte kommer till stånd. Antalet elever som läser inriktningen mot vård och omsorg är fler än det totala antalet elever i de resterande programmen. Rekryteringsbehoven inom vården är stora, vilket motiverar dagens utbildningsplatser, men fördelningen i dimensioneringen speglar på intet sätt behoven på arbetsmarknaden i stort.⁹

Figur 2 nedan visar att två yrkesutbildningar – vård och omsorg samt barn och fritid – är kraftigt överrepresenterade inom den kommunala vuxenutbildningen. År 2021 läste drygt 45 000 elever en yrkesinriktning på komvux. Antalet elever som läser en utbildning med yrkesinriktning inom vuxenutbildningen har ökat över tid. Det är en positiv utveckling som behöver fortsätta om utbildningssystemet ska tillgodose behovet av yrkesutbildade.

Figur 2: Antal elever, inklusive yrkesvux, som har läst minst 400 poäng under året med inriktning motsvarande gymnasieskolans yrkesprogram, 2017–2021, i riket.

Kommentar: Svenskt Näringsliv, 2020a.

Fördelningen av de olika inriktningarna är dock fortsatt problematisk. Exempelvis läste 47 procent av eleverna inriktningen vård och omsorg och 24 procent inriktningen barn och fritid år 2019. Detta framgår av tabell 1 nedan. Om man ser till fördelningen av andelen sysselsatta inom de olika inriktningarna utgör vård och omsorg 22 procent och barn och fritid 15 procent. När detta sätts i relation till hur fördelningen ser ut för flera av

⁹ Svenskt Näringsliv, 2020a.

näringslivets viktiga branscher, understryks problemet. Andelen elever som läste med inriktningen bygg och anläggning var 4 procent, industriteknik 3 procent och handel och administration 2 procent. Dessa inriktningars andel av sysselsatta på arbetsmarknaden är 10, 15 respektive 16 procent.¹⁰ Antalet elever på utbildningsinriktningarna bygg och anläggning, industriteknik samt handel och administration måste öka, samtidigt som antalet elever inom vård och omsorg bibehålls.

Tabell 1. Antal elever på komvux – inklusive yrkesvux – som under 2021 studerat minst 400 poäng yrkeskurser med en inriktning motsvarande gymnasieskolans yrkesprogram, antalet sysselsatta i motsvarande bransch 2018 samt en uppskattning av rekryteringsbehovet 2035 utifrån ungefärlig utbildningsgrupp enligt SCB:s statistik.

Yrkesinriktning komvux	Uppskattat rekryteringsbehov 2035	Antal elever på komvux	Antal sysselsatta i motsvarande bransch	Fördelning komvux (%)	Fördelning sysselsatta (%)
Vård och omsorg	-142 600	17 944	806 651	43	22
Barn och fritid	-16 700	9 518	540 736	23	15
Fordon och transport	-13 800	2 729	239 186	7	7
Restaurang, hotell och turism	-13 500	2 305	337 832	6	9
El och energi	-14 300	2 211	51 274	5	1
Bygg och anläggning	-14 700	1 990	363 523	5	10
Industriteknik	-66 200	1 790	559 352	4	15
Vvs och fastighet	-1 400	1 373	81 533	3	2
Handel och administration	39 800	1 322	591 675	2	16
Naturbruk	6 800	1 026	92 680	2	3
Totalt	-	41 493	3 664 442	100	100

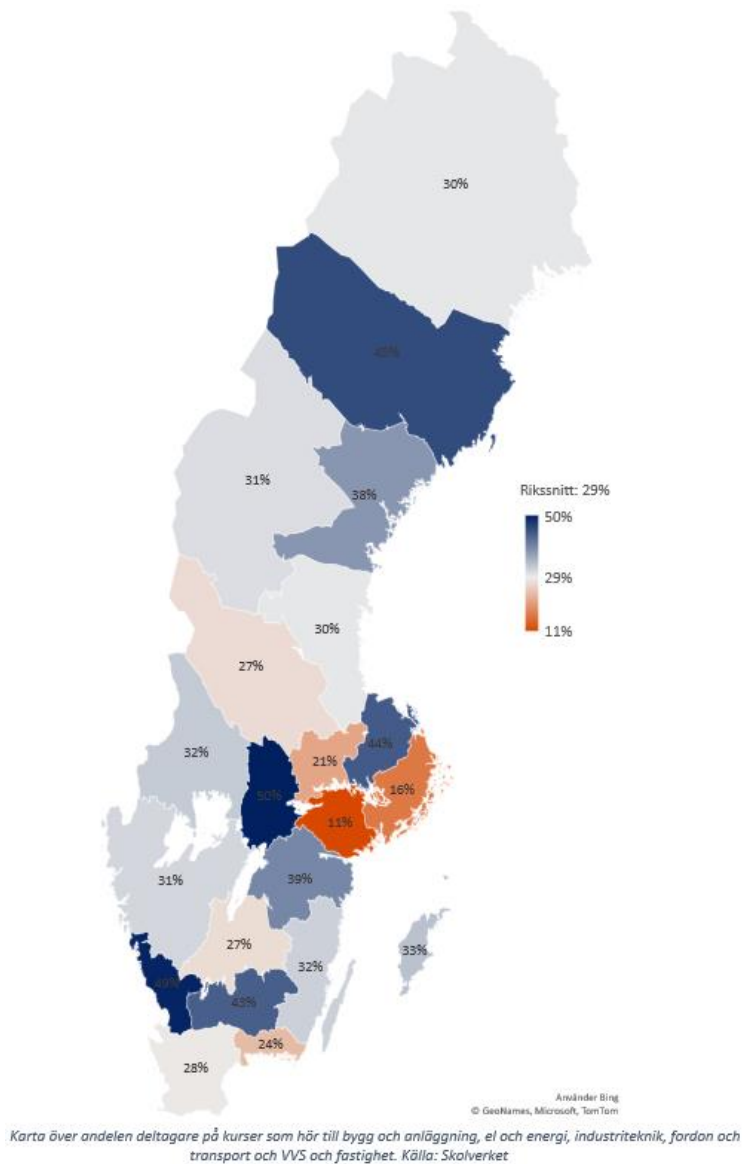
1.4 Fördelning av inriktningar på regionnivå

På regionnivå finns dock skillnader i fördelningen av studerande inom yrkesvux, som figur 3 nedan illustrerar. Södermanland särskiljer sig med lägsta andelen kursdeltagare på tekniska yrkesutbildningar inom yrkesvux: 11 procent. Tvåan Stockholm ligger nära med 16 procent. Örebro, Västerbotten och Halland är de enda

¹⁰ Ibid.

regionerna med jämn fördelning; där läser drygt 50 procent av eleverna inom yrkesvux på tekniska yrkesutbildningar.¹¹

Figur 3.

1.5 Reformen behövs

Som ett resultat av dessa brister har Svenskt Näringsliv tagit fram och föreslagit en ny modell för den gymnasiala yrkesutbildningen, Branschmodellen (se sida 12). Mycket har hänt sedan dess. I juni 2022 beslutade riksdagen om att arbetsmarknadens behov ska vägas in vid planeringen och dimensioneringen av gymnasieutbildningen. Ett positivt besked som kan förbättra förutsättningarna för att läsa yrkesprogram. Några veckor senare påbörjades dessutom en statlig utredning, *Långsiktig och behovsanpassad yrkesutbildning för*

¹¹ Ibid.

vuxna (U2022:05), även kallad *Yrkesvuxutredningen*, där man bland annat ger i uppdrag att utreda en ny modell för yrkesinriktad kommunal vuxenutbildning samt möjligheten till riksrekrytering. Utifrån Branschmodellen har Svenskt Näringsliv tagit fram förslag för hur man kan förbättra den yrkesinriktade vuxenutbildningen.¹² Det finns därmed en möjlighet att utreda flera av dessa förslag inom ramen för utredningens direktiv. I denna promemoria, som publiceras när utredningen har kommit halvvägs, kommer vi att redogöra för dessa möjligheter och vägar framåt för reformeringen av yrkesvux.

¹² Svenskt Näringsliv, 2022a.

2. Viktiga ingångsvärden för Svenskt Näringsliv

2.1 Ansvar = inflytande, engagemang, attraktivitet och anställningsbarhet

Utredningen har i uppdrag att se över hur arbetslivets ansvar över yrkesvuxutbildningar kan stärkas. Det är viktigt att näringslivet får ett större ansvar över yrkesutbildningen, med det ökade ansvaret måste mötas med ett större inflytande över utbildningarnas innehåll, utformning och kvalitetssäkring. Idag tar redan branscher och arbetsgivare ett stort ansvar och ställer upp med apl (arbetsplatsförlagt lärande), lärlingsplatser med mera. Dock saknar branscherna formellt inflytande över yrkesutbildningen, vilket får en rad negativa effekter.

För att stärka utbildningarnas relevans, kvalitet och effektivitet behöver branscherna få ett formellt inflytande där de kan påverka yrkesutbildningarnas innehåll, utformning och struktur på ett bättre sätt än idag. Inflytandet och ansvaret behöver säkerställas på alla nivåer – nationellt, regionalt och lokalt.

Branscherna behöver även få en större roll i kvalitetssäkringen av utbildningarna. De behöver bestämma över innehållet i yrkespaketen samt ha inflytande över dimensionering och urvalskriterier till yrkesvux. Näringslivet behöver få vara delaktigt vid antagning till utbildningar.

Att veta att man kan påverka på riktigt skapar engagemang. Det skapar också förutsättningar för att stärka utbildningarnas relevans och aktualitet utifrån respektive branschs utveckling. Engagerade branscher stärker kvaliteten och anställningsbarheten för de som genomgår en yrkesutbildning, vilket i sin tur bidrar till att stärka attraktiviteten. Ansvar, inflytande och engagemang går hand i hand med attraktivitet och anställningsbarhet.

Det finns en stor variation i på vilket sätt och i vilken omfattning kommunerna samverkar med näringslivet kring yrkesvuxutbildning idag. En del kommuner och kommunsammanslutningar har ett väl fungerande samverkansarbete, samtidigt som samverkan saknas för andra. Svenskt Näringsliv har tillsammans med Sveriges kommuner och regioner (SKR) tagit fram en checklista för samverkan, med syfte att guida och stötta kommunerna i sitt arbete med att skapa och stärka samverkan med näringslivet.¹³

2.2 Komvux och yrkesvux har olika syften och fokus

Utbildningen som idag sker inom kommunernas vuxenutbildning består av två olika områden: utbildning inom ramen för komvux och utbildning inom ramen för yrkesvux. Dessa två områden har olika syften och fokus.

Komvux är ett utbildningsområde som är kompensatoriskt för individen. Yrkesvux är, och behöver i större utsträckning bli, kompensatoriskt för arbetslivets kompetensförsörjning.

Komvux ger många möjligheter för individen. Det ger en möjlighet att läsa in kurser motsvarande grund- och gymnasieskolan. Det ger också en möjlighet för individer att ta en gymnasieexamen. Dessutom ger det en

¹³ Svenskt Näringsliv och SKR, 2022.

möjlighet för individer att lära sig svenska och att bli behöriga till högskola och yrkeshögskola. Sist men inte minst kan det kan vara vägen till jobb.

Yrkesvux behöver vara en möjlighet för arbetslivet att få tag på arbetskraft med yrkesutbildning där efterfrågan är stor, men som för få elever väljer att läsa inom gymnasieskolan. Det behöver på ett tydligare sätt vara en väg in i yrken där det finns ett kompetensbehov – en möjlighet för individer att byta yrke och skaffa sig kunskaper, förmågor och kompetenser som efterfrågas på arbetsmarknaden.

Arbetsmarknadens kompetensbehov behöver vara i fokus för yrkesvux

Till skillnad från många andra utbildningsformer är yrkesvux kursbaserat. För att utbildningarna ska leda till jobb är det avgörande att valet av kurser görs utifrån arbetslivets kompetensbehov. En bra utgångspunkt är de nationella yrkespaketen. Urvalet av kurser kan paketeras i en sammanhållen yrkesutbildning, där är det viktigt att näringslivet är med och tar fram en kombination av kurser för att dessa ska motsvara kompetensbehoven.

2.3 Stärkt inflytande och engagemang – Branschmodellen

Med utgångspunkt i de utmaningar som finns kopplat till den gymnasiala yrkesutbildningen och yrkesvux har Svenskt Näringsliv tagit fram rapporten *Framtidens yrkesutbildning*¹⁴. Där presenteras fem viktiga reformområden för att stärka yrkesutbildning på gymnasial nivå. Reformområdena samlas under begreppet Branschmodellen och består av följande delar:

1. Branscherna ska ha makt och inflytande över yrkesutbildningen.
2. Utbudet ska matcha arbetsmarknadens efterfrågan.
3. Fler ska vilja gå en yrkesutbildning.
4. Fler ska kunna gå en yrkesutbildning.
5. Fler ska ta examen.

Kärnan i Branschmodellen är att knyta näringslivet och näringslivets branscher närmare yrkesutbildningen och säkerställa ett ökat inflytande över och ansvar för utbildningen. Genom att bättre matcha utbudet mot arbetsmarknadens efterfrågan skapas fler vägar till jobb, och bättre förutsättningar för att nyttja den fulla potential som yrkesvux kan ha.

¹⁴ Svenskt Näringsliv, 2022a.

Branschmodellen innebär att företag och branscher får väsentligt mer makt över och ansvar för den gymnasiala yrkesutbildningen, framför allt när det gäller innehåll och kvalitetssäkring men också till viss del dimensionering. Maktförskjutningen till branscherna sker nationellt, regionalt och lokalt. Modellen syftar också till att fler ska vilja och kunna gå en yrkesutbildning samt att kvaliteten på yrkesutbildningarna höjs.

Branschmodellen ger större möjlighet för branscherna att påverka innehållet i yrkesutbildningen. Modellen ger också ett bredare utbildningsutbud, ökar attraktiviteten samt förbättrar kvaliteten och resultaten inom yrkesutbildningen på gymnasial nivå.

Reformerna syftar till att öka tillgången på gymnasialt yrkesutbildad personal genom att stärka tillgången och tillgängligheten till yrkesutbildning som motsvarar arbetsmarknadens behov samt stärka utbildningarnas attraktivitet och kvalitet.

2.4 Stärkt tillgång och tillgänglighet

Tillgången på och tillgängligheten till yrkesutbildning som näringslivet efterfrågar behöver stärkas.

Urval och antagning

Det behövs ett omtag kring urvalsregler och process för antagning till yrkesvuxutbildning för att stärka individens rörlighet och möjligheter att läsa en yrkesutbildning, oavsett om man är yrkesväxlare, har en gymnasieexamen sedan tidigare eller är arbetslös.

Tillgängligheten till yrkesutbildning styrs av urvalsregler som framför allt ger förtur till personer som står långt från arbetsmarknaden. Det måste finnas plats för de som vill yrkesväxla eller snabbt kan tillgodogöra sig utbildningen och etablera sig på arbetsmarknaden, men dessa prioriteras inte vid antagning. Det innebär att yrkesvux idag inte är konstruerat för att möta behovet av omställning och kompetensutveckling hos yrkesverksamma.

Svenskt Näringsliv vill att de nationella branschråden beslutar om ramar för urvalsreglerna och att näringslivet regionalt och lokalt ska vara delaktiga vid antagning av individer. Kommuner eller utbildningsanordnare behöver ha möjlighet att i dialog med näringslivet erbjuda utbildning till individer som de bedömer har rätt förutsättningar att tillgodogöra sig utbildning.

Yrkesvux behöver vara en kraft för omställning och kompetensutveckling

Det nya Omställningsstudiestödet påverkar efterfrågan på yrkesvuxutbildning. Två av tre yrkesverksamma i privat sektor är intresserade av att studera, varav 45 procent är intresserade av att studera inom komvux eller yrkesvux.¹⁵ Omställningsstudiestödet ställer därmed nya krav på yrkesvuxs utformning och regelverk för att stärkt tillgång och tillgänglighet.

Utöver stärkt tillgång till yrkesvux för yrkesverksamma behöver det säkerställas att utbildningsutbudet svarar mot arbetslivets kompetensbehov. Det är avgörande för att utbildningsinsatsen ska kunna leda till en stärkt ställning på arbetsmarknaden för individen, vilket är en förutsättning för att få omställningsstudiestöd.

¹⁵ Svenskt Näringsliv, 2023.

Fler ska kunna läsa en yrkesutbildning

Tillgängligheten till yrkesvux behöver stärkas genom att individen kan söka till utbildning i hela landet. Då utbildningsutbudet ser olika ut över landet och den utbildning individen vill läsa kanske inte finns tillgänglig där individen bor är det viktigt att man kan söka sig till yrkesvuxutbildning på annan ort. Var man bor ska inte avgöra vilka utbildningar man har möjlighet att läsa. Svenskt Näringsliv vill att förutsättningarna för nationellt frisök utreds och införs inom yrkesvux för att tillgängliggöra yrkesutbildning för fler.

Ett breddat utbud som svarar mot arbetsmarknadens kompetensbehov

Dimensioneringsreformen och Skolverkets arbete med planering och dimensionering av utbildning på gymnasial nivå väntas ge ett bredare utbud som bättre svarar mot arbetsmarknadens behov. Det är en viktig reform som kommer att behöva vidareutvecklas över tid, finjusteras och mötas upp med utbildningssatsningar. Arbetet med dimensionering behöver ytterligare reformer för att stärka branschernas inflytande över yrkesutbildningen. Dimensioneringsarbetet som byggs upp behöver också leda till att systemet för yrkesvux utvecklas, då det behöver finnas vägar att fånga upp behov och erbjuda utbildning även utanför planeringens och dimensioneringens ramar.

Svenskt Näringsliv ser ett antal utmaningar för Skolverkets arbete med planering och dimensionering inom yrkesvux:

1. Reformen saknar incitament för kommunerna att i praktiken erbjuda ett brett utbud.
2. De 3-årscykler som Skolverket planerar att publicera underlagen på är i många fall för långa, framför allt för yrkesvux. Yrkesvux ska vara effektiva och korta utbildningsinsatser som leder till jobb. Det kräver ett här-och-nu-fokus med flexibla förutsättningar.
3. Skolverket kommer omöjligen att kunna fånga upp alla kompetensbehov på arbetsmarknaden. Det är väl känt att inte minst mindre företag och branschers behov ofta missas i nationell statistik. Lägg därtill att kompetensbehoven kan skifta snabbt vid till exempel nedläggningar eller företagsetableringar.

Kommunerna kan därmed inte enbart kunna luta sig mot underlagen för planering och dimensionering, utan behöver arbeta i nära dialog med näringslivet lokalt och regionalt för att säkerställa att utbildningsutbudet svarar mot arbetsmarknadens behov. Flexibiliteten inom yrkesvux behöver bevaras och stärkas ytterligare.

Systemet för yrkesvux behöver utvecklas för att möjliggöra att kompetensbehov som inte identifierats inom planerings- och dimensioneringsunderlagen kan tillgodoses. Detta för att bättre möta varierande behov som kan uppkomma snabbt och lokalt eller regionalt. Det behöver finnas fler vägar att söka statsbidrag för att anordna yrkesvux när det finns ett tydligt behov och efterfrågan från arbetslivet.

2.5 Arbetsmarknadens kompetensbehov i fokus

Yrkesvux ska uteslutande användas för att säkerställa arbetsmarknadens kompetensförsörjning, för att underlätta vägen till jobb och omställning. Yrkesvux har redan idag ett uppdrag att tillgodose hela arbetsmarknadens behov, men i praktiken riktas huvuddelen av utbildningsinsatserna mot offentlig sektors behov.

Utbudet inom yrkesvux behöver breddas för att bättre svara mot näringslivets kompetensbehov. Utöver stärkt samverkan mellan kommuner och näringsliv, är förbättrade och mer långsiktiga ekonomiska förutsättningar för kommunerna och utbildningsanordnarna viktiga komponenter för att möjliggöra ett bredare utbud som dimensioneras efter hela arbetsmarknadens behov.

För att säkerställa kvaliteten och anställningsbarheten ska yrkesvux avslutas med ett yrkesprov, som är framtaget och kvalitetssäkrat av aktuell bransch. Yrkesproven kan ha olika form och karaktär, och respektive bransch behöver vara involverad i användandet. Yrkesprov finns redan inom en del yrken och branscher idag.

Genom ett förbättrat yrkesvux med arbetsmarknadens behov tydligare i fokus kan utbudet breddas och utbildningarna öka i kvalitet. Fristående utbildningsaktörer kan ha en viktig roll i att stärka upp yrkesvux och bidra till att säkerställa ett brett utbud som också är anpassat för yrkesverksamma.

2.6 Fler vägar för initiativ till utbildning

I dagsläget är det endast kommuner som kan ansöka om statsbidrag för att anordna yrkesvuxutbildning. Om arbetslivet vänder sig till kommunen med ett kompetensbehov och kommunen säger nej, finns det inga andra vägar för att få till stånd en yrkesutbildning på gymnasial nivå för vuxna. Det är en brist som har skadliga effekter på kompetensförsörjningen.

Statsbidraget är underutnyttjat idag. Sedan 2017 har endast 68 procent av de avsatta medlen för yrkesvuxutbildning använts i snitt. Förra året skickades medel motsvarande 12 000 årsplatser tillbaka till staten. Det finns flera orsaker till den relativt låga användandegraden – bland annat bristande långsiktighet och planeringsförutsättningar för kommunerna och bristande flexibilitet inom statsbidraget. Detta får stora konsekvenser för kompetensförsörjningen.

Långsiktigheten behöver öka, statsbidrag behöver kunna beviljas för fler år och det behöver bli lättare att starta nya utbildningar, speciellt investeringstunga utbildningar. Utbildningar som det finns stort behov av behöver kunna starta även med få sökande. Men det kommer inte att räcka. För att yrkesvux ska nå sin fulla potential och få ett bredare utbud som bättre svarar mot arbetslivets kompetensbehov, behöver systemet öppnas upp för fler vägar till initiativ till att starta utbildningar med statsbidrag inom ramen för yrkesvux.

Yrkesvux behöver bli mer efterfrågestyrt. Svenskt Näringsliv anser att det finns mycket att lära av modellen för yrkeshögskolan, som skulle gynna och vidareutveckla yrkesvux för att göra utbildningsformen mer ändamålsenlig. Efter avslutad yrkeshögskoleutbildning har nio av tio studenter jobb inom ett år, och så gott som alla medel som avsätts från staten till yrkeshögskoleutbildning kommer till användning och leder därmed till en stärkt kompetensförsörjning på eftergymnasial yrkeskompetens.

Yrkeshögskolan präglas av en nära koppling mellan arbetslivet och utbildningarna, att arbetslivet är med och utformar utbildningarna samt ett tydligt fokus på kvalitet. En annan faktor som bidrar till yrkeshögskolans goda resultat är att det finns en mångfald av anordnare, både fristående och offentliga. Mångfalden av anordnare driver kvalitet, effektivitet och innovation i systemet. På ett liknande sätt tror Svenskt Näringsliv att yrkesvux skulle stärkas av ett större inflytande från arbetslivet och en mångfald av utbildningsanordnare.

När det finns ett tydligt kompetensbehov och ett anställande arbetsliv som står bakom en ansökan om att starta en yrkesvuxutbildning, behöver även fristående aktörer ha tillgång till statsbidraget.

3. Viktiga delar i direktiven

Reformbehovet är stort för att stärka yrkesvux som kompetensförsörjare till näringslivet. I detta avsnitt lyfts utvalda delar av Yrkesvuxutredningens direktiv som Svenskt Näringsliv anser är viktiga och vill ge medskick till utredningen kring.

3.1 Flexiblare villkor för statsbidraget – ny modell för yrkesvux

För större mångfald av utbildningar och ett bredare utbildningsutbud inom yrkesvux ska utredningen utreda möjligheten att vidta åtgärder utöver Skolverkets arbete med planering och dimensionering. Direktiven lyfter två alternativ för hur detta kan ske: att *fler utbildningsvägar skapas* alternativt att det *skapas flexibla villkor för hur statsbidraget för regionalt yrkesvux kan användas*.

Utredningen ska vidare *”analysera behovet av och vid behov föreslå en ny utbildningsmodell som innebär stark koppling mellan arbetsplatser och utbildning där aktörer inom arbetslivet ges stort ansvar”*. En utgångspunkt för en sådan modell ska enligt direktiven vara att den nya modellen bör vara ett komplement, inte en ersättning, till annan yrkesutbildning i komvux. Det instämmer Svenskt Näringsliv med. Kommunernas vuxenutbildning som helhet och de utbildningar som sker inom ramen för statsbidraget för yrkesvux har olika uppdrag, mål och syfte. Komvux har en viktig funktion med ett tydligt individfokus. Yrkesvux behöver utvecklas till att ha ett större fokus på näringslivets kompetensbehov.

Utredningen ska vidare föreslå inom vilka områden denna nya utbildningsmodell ska gälla. Med tanke på det omfattande kompetensbehov som finns anser Svenskt Näringsliv att det ska gälla alla utbildningar inom yrkesvux.

Svenskt Näringsliv vill att ett nytt system för att ansöka om statsbidrag inom yrkesvux införs – ett system som skapar fler vägar för utbildning och baseras på att statsbidraget kan användas mer flexibelt. Den nya ansökningsmodellen bygger på följande principer:

1. Tydlig koppling mellan arbetsmarknadens efterfrågan och beviljandet av statsbidrag
2. Stärkt långsiktighet och ekonomiska förutsättningar
3. Stärkt kvalitetsuppföljning som utgör bas för nya beviljanden
4. Tilldelning i konkurrens
5. Öppet för kommunala och fristående utbildningsaktörer

Svenskt Näringsliv vill att utredningen undersöker förutsättningarna för en ny modell för yrkesvux baserat på dessa principer.

Även om utredningen inte undersöker förutsättningarna för en ny modell för hela systemet för yrkesvux, utan fokuserar sitt arbete på justeringar inom befintligt system, anser Svenskt Näringsliv att det är av stor vikt att det befintliga systemet kompletteras med ett nytt, som utgår från dessa principer. Det behöver finnas fler sätt att ta initiativ till yrkesutbildning på gymnasial nivå när det finns en tydlig efterfrågan från arbetslivet.

Möjligheten att få statsbidrag för att anordna yrkesvux är idag förbehållen kommunerna. Många kommuner gör idag ett stort arbete för att ta fram yrkesvuxutbildning och samarbeta med näringslivet. Dock fungerar det inte överallt och bristerna i det nuvarande systemet påverkar kompetensförsörjningen negativt. Då är det viktigt med fler vägar för att kunna få till stånd en yrkesvuxutbildning.

Utredningen ska göra en översyn av statsbidragets ändamålsenlighet. Svenskt Näringsliv anser att denna modell kan bidra till statsbidraget mer ändamålsenligt genom att stärka yrkesvux som kompetensförsörjare till arbetslivet.

Svenskt Näringsliv vill att utredningen tar fram förslag på ny utbildningsmodell som:

- Stärker kopplingen mellan arbetslivets kompetensbehov och tilldelningen av statsbidrag
- Stärker kvaliteten inom yrkesvux, utgör bas för ny tilldelning av statsbidrag
- Möjliggör ansökan från både fristående och kommunala utbildningsaktörer
- Stärker planeringsförutsättningarna och de ekonomiska förutsättningarna att erbjuda ett brett utbildningsutbud

3.2 Antagning och urvalskriterier

Utredningen har fått i uppdrag att kartlägga effekterna av urvalsreglerna inom yrkesvux och vid behov föreslå hur sökande från lägre prioriterade urvalsgrupper kan antas till yrkesvuxutbildning. Att tillgängligheten stärks för de individer som står nära eller är etablerade på arbetsmarknaden är viktigt. Nya regler för urval och antagning kommer att behövas för att säkerställa att individer kan få tillgång till yrkesutbildning för att skaffa sig en formell utbildning eller exempelvis yrkesväxla inom ramen för omställningsstudiestödet.

Svenskt Näringsliv anser att kommuner och utbildningsanordnare tillsammans med arbetslivet behöver få en större frihet att tilldela utbildningsplatser till de individer som de bedömer har goda förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen och komma i arbete. Urvalsreglerna till yrkesvux bör prioritera de som bedöms kunna tillgodogöra sig utbildningen och gå ut i jobb. En större frihet för anordnare med starkt involvering från arbetslivet skulle få en rad positiva effekter.

Utredningen ska undersöka förutsättningarna för riksrekryterande utbildning inom yrkesvux. Riksrekryterande yrkesvuxutbildningar skulle ha en positiv påverkan på tillgängligheten. Svenskt Näringsliv anser att riksrekrytering bör gälla för all sammanhållen yrkesutbildning som tagits fram tillsammans med näringslivet, där det finns en tydlig koppling till arbetslivets kompetensbehov. Individer bör antas till alla kurser inom en sammanhållen yrkesvuxutbildning direkt, för en tydligare utbildningsväg.

Svenskt Näringsliv vill att utredningen:

- Föreslår åtgärder som ökar tillgängligheten till yrkesvuxutbildning och involverar näringslivet i urvalsprocessen
- Föreslår riksrekrytering till alla utbildningar med tydlig koppling till arbetslivets kompetensbehov, nationellt frisök.

3.3 Kombinera anställning och utbildning – riktig lärling

I direktiven till utredningen framgår att utredningen kan överväga ”*modeller för att kombinera anställning och utbildning tillsammans med andra åtgärder för att underlätta och skapa incitament för arbetsgivare att involveras i utbildningen*”.

Svenskt Näringsliv vill att utredningen tar fram en ny modell för efterfrågestyrd lärlingsutbildning inom yrkesvux som baseras på följande;

- Respektive bransch ska avgöra om lärlingsutbildningar en lämplig utbildningsform och besluta om dess utformning
- Lärlingen är anställd hos företaget

- Arbetsgivaren avgör vem som erbjuds att anställas som lärling
- Involverar branschen i kvalitetssäkring, genom ex. yrkesprov. Fokus på läranderesultat
- Stärkta incitament för näringslivet att ta emot lärlingar

Lärlingsutbildning ska alltid vara efterfrågestyrd från arbetsgivaren. Utbildningens innehåll formuleras utifrån det aktuella yrket gällande yrkeskunskaper, yrkesfärdigheter och kompetenser. Fokus ska vara på läranderesultat; utbildningstiden beror på när resultatet och yrkesfärdigheterna utvecklats i tillräcklig grad. Branschen måste säkerställa kvaliteten på utbildningen, som bör avslutas med ett av branschen definierat yrkesprov.

Modellen ska skapa incitament för arbetsgivare att involveras i utbildningen. Ur Svenskt Näringslivs perspektiv är viktiga incitament att branscherna och företagen får ett formellt inflytande över yrkesutbildningen och att de får delta vid urval och antagning till utbildningen. Incitament kan också bestå i en sänkning av arbetsgivarkostnaderna under pågående lärlingsanställning.

3.4 Stärkt långsiktighet

Det råder stor enighet om att planeringsförutsättningarna för att anordna yrkesvuxutbildning behöver förbättras. Svenskt Näringsliv föreslår att långsiktigheten stärks genom att ansökningar om statsbidrag för att anordna yrkesvux godkänns i längre perioder.

En stärkt långsiktighet stärker förutsättningarna för att utbildningsanordnare kan satsa på dyrare utbildningar eftersom de kan satsa på att dra i gång utbildningar med vetskapen om att de får några år på sig att få alla detaljer att fungera och etablera bra dialog och samverkan med näringslivet. Det ger även möjlighet för fler att satsa på längre utbildningar inom yrkesvux, då finansieringen är säkerställd under hela utbildningens tid.

Utöver stärkt långsiktighet bör utredningen se över förutsättningarna att använda storleken på statsbidraget och den kommunala medfinansieringen som ett incitament att satsa på dyrare yrkesutbildningar. Möjligheten att införa ett startbidrag motsvarande det inom yrkeshögskolan bör utredas för att utbildningar med stor efterfrågan ska kunna starta även med få sökande.

En stärkt långsiktighet ger också möjlighet att tydligt visa på effekterna av en viss utbildning då individer kan genomgå en utbildning och etablera sig på arbetsmarknaden. Tydliga effekter och goda exempel bidrar till stärkt attraktivitet.

Långsiktigheten och planeringsförutsättningarna behöver stärkas, men det är samtidigt viktigt att yrkesvux får behålla en stor grad av flexibilitet. Detta är inte minst viktigt vid snabbt uppkomna eller nya behov på arbetsmarknaden.

Svenskt Näringsliv vill att utredningen:

- Lämna förslag som stärker långsiktigheten inom yrkesvux
- Lämna förslag som säkerställer ett bredare utbud som svarar mot näringslivets kompetensbehov
- Utreder möjligheterna till diversifierad nivå på statsbidraget i relation till medfinansieringen
- Utreder förutsättningen att införa startbidrag

3.5 Säkerställt ansvar och inflytande från näringslivet

Ansvaret och inflytandet över yrkesutbildningen på gymnasial nivå behöver stärkas för att yrkesvux ska bli mer

ändamålsenligt och utbildningarna bättre svara mot arbetsmarknadens behov. För att detta ska ske behöver inflytandet för näringslivets branscher säkerställas på nationell, regional och lokal nivå.

Svenskt Näringsliv vill att utredningen:

- Tar fram förslag som ger näringslivet större ansvar och avgörande inflytande över yrkesutbildningarnas innehåll, utformning och kvalitetssäkring.
- Stärker kommunernas incitament att involvera näringslivet
- Stärker näringslivets incitament att involvera sig i yrkesvuxutbildning

4. Slutord

Näringslivets kompetensförsörjning är avgörande för Sveriges konkurrenskraft och vårt gemensamma välbefinnande. Under en följd av år har det dock blivit allt svårare för svenska företag att rekrytera medarbetare. Den utbildningsbakgrund som flest företag efterfrågar är personer med en gymnasial yrkesutbildning. Tyvärr läser för få elever på ett yrkesprogram på gymnasiet. Regional yrkesinriktad vuxenutbildning (yrkesvux) har därför en viktig roll för att kompensera för bristerna i matchning mellan utbildningsutbudet i gymnasieskolan och för att möta arbetsmarknadens behov av kompetens.

Utöver företagets kompetensbehov bidrar yrkesvux till att stärka det livslånga lärandet och ge individer en möjlighet till yrkesväxling. Det nya omställningssystemet behöver mötas av ett brett utbud av utbildningar för vuxna.

Det finns dock olika utmaningar och hinder inom systemet för yrkesvux som behöver åtgärdas för att yrkesvux på ett mer effektivt sätt ska bidra till företagets behov av kompetens och individernas möjligheter på arbetsmarknaden.

Den pågående statliga utredningen, Yrkesvuxutredningen, har i uppdrag att se över hur yrkesvux bättre kan möta de behov som finns. Utifrån den alarmerande situationen om att Sverige 2035 kan komma att sakna 290 000 yrkesutbildade ser Svenskt Näringsliv att utredningen en central roll och stor möjlighet att förbättra systemet. I denna promemoria, som publiceras när utredningen har kommit halvvägs, redogöra vi för dessa möjligheter och vägar framåt för utvecklingen av yrkesvux. För att yrkesvux ska stärkas som kompetensförsörjare till näringslivet vill Svenskt Näringsliv bland annat se att utredningen presenterar förslag om:

- Hur näringslivets ansvar och inflytande över yrkesvux kan säkerställas för att bidra till ökad attraktivitet, relevans och kvalitet.
- Stärkt långsiktighet inom statsbidraget för att fler ska våga satsa på dyrare utbildningar.
- Urvalsregler som främjar genomströmningen i yrkesvux och ökar tillgången till platser även för yrkesverksamma.
- En ny modell för ansökan om statsbidrag för yrkesvux som stärker incitamenten att erbjuda ett bredare utbildningsutbud och som ökar tillgängligheten.
- Stärkt kvalitet i utbildningarna som säkerställer att utbildningarna svarar mot arbetsmarknadens kompetensbehov.

Sverige behöver en ny modell för yrkesvux som främjar kvalitet, breddar utbudet av utbildningar och stärker tillgängligheten. Som involverar näringslivet i utbildningarnas innehåll och utformning, oavsett om utbildningen till största del genomförs i ett klassrum eller på en arbetsplats. Ett system med goda incitament för kommuner och utbildningsanordnare att samverka och involvera näringslivet samt för näringslivet att engagera sig i yrkesutbildning.

5. Referenser

Svenskt Näringsliv. (2020a). Resultatanalys för yrkesutbildningen.

https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/utbildning/resultatanalys-for-yrkesutbildningen_1163124.html

Svenskt Näringsliv. (2021a). Växande rekryteringshinder ett allt större problem - Rekryteringsenkäten 2021/2022.

https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/utbildning/vaxande-rekryteringshinder-ett-allt-storre-problem-rekryteringsen_1182984.html

Svenskt Näringsliv. (2021b) Yrkesutbildningar – sju europeiska exempel.

https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/utbildning/yrkesutbildningar-sju-europeiska-exempel_1171775.html

Svenskt Näringsliv. (2021c). Notan hamnar hos företagen – Konsekvenser av bristen på yrkesinriktad Gymnasiekompetens.

https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/utbildning/notan-hamnar-hos-foretagen_1180618.html

Svenskt Näringsliv. (2022a). Framtidens yrkesutbildning - Ge branscherna makten.

https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/utbildning/framtidens-yrkesutbildning-ge-branscherna-makten_1179966.html

Svenskt Näringsliv. (2022b). Yrkesvux som jobbmotor - En reform för den kommunala yrkesinriktade vuxenutbildningen.

https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/utbildning/yrkesvux-som-jobbmotor-en-reform-for-den-kommunala-yrkesinriktade_1191942.html

Svenskt Näringsliv. (2023). Omställningsindikatorn - yrkesverksammas efterfrågan på studier.

https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/utbildning/omstallningsindikatorn-yrkesverksammas-efterfragan-pa-studier_1195723.html

Svenskt Näringsliv och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). (2022). Stöd för dialog och samverkan mellan kommun och näringsliv inom yrkesvux.

<https://skr.se/download/18.3556b1db17f446f10564cbc/1646136551701/Checklista-samverkan-yrkesvux.pdf>

